

2. Ухвала слідчого судді Овруцького районного суду Житомирської області від 07 лист. 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85473849>.

3. Ухвала слідчого судді Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 01 серп. 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83516149>.

4. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області від 25 серп. 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91176258>.

Рожнова Вікторія Василівна,
прокурор Департаменту кримінально-
правової політики та захисту інвестицій
Офісу Генерального прокурора, кандидат
юридичних наук, доцент

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

На шляху впровадження проголошених у державі реформ, насамперед, і як правило, декларується комплексне оновлення законодавства (зокрема кримінального процесуального) без ризиків обмеження прав, свобод і законних інтересів кожного члена суспільства [1, с. 21]. Водночас, доводиться констатувати, що зміни у законодавстві (без їх належного наукового обґрунтування, за відсутності системного підходу) не вирішують наявних проблем, а подекуди навіть створюють нові.

Так, процес масштабного реформування кримінального процесуального законодавства України, що розпочався, зокрема, в межах реалізації Концепції судово-правової реформи в Україні (1992 р.), продовжився у межах реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України (2008 р.) і формально завершився прийняттям у квітні 2012 року Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, фактично триває і до сьогодні. Можливо не так масштабно, але реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства стало постійним явищем для сучасної правової системи України. Здавалося б, це можна оцінити позитивно, як необхідну й оперативну реакцію законодавця на зміни у відповідних суспільних відносинах та об'єктивні потреби суб'єктів правозастосування у цій сфері. Однак, вже у 2015 році у Стратегії реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, стан правосуддя, функціонування прокуратури та кримінальної юстиції, як суміжних правових інститутів, оцінюється як такий, що має свої недоліки, обумовлені серед іншого й проблемами у сфері стратегічного планування та у законодавчому процесі, зокрема надмірною зосередженістю на короткострокових рішеннях у законодавчому процесі, відсутністю

системного бачення у формуванні демократизації сектору правосуддя у довгостроковій, середньостроковій та найближчій перспективі [2].

Сучасне вітчизняне кримінальне процесуальне право зазнає постійних змін, внаслідок яких в КПК України залишається усе менше і менше норм, які були сформульовані в його первинній редакції і відображали сутність його ідеології, як «людиноорієнтованого закону... в основі якого закладено принцип пропорційності в проведенні процесуальних дій та обмеженні прав осіб, що залучені до кримінального судочинства» [3, с. 9–10].

Основне джерело кримінального процесуального права – чинний КПК України діє з 20 листопада 2012 р. Хоча перші зміни до нього були внесені ще 5 липня 2012 р., тобто до набрання чинності. У подальшому щороку КПК України (подекуди наряду з іншими джерелами кримінального процесуального права України) зазнавав і зазнає змін, доповнень і виключень. Загалом, у тому чи іншому виді зміни до чинного КПК України вносились більш ніж 85 законами України. На розгляді у парламенті постійно знаходяться проекти законів України, якими пропонується внести зміни, зокрема до КПК України, з метою удосконалення порядку кримінального провадження, кримінального процесуального законодавства.

Така ситуація не могла не відобразитись на якості кримінального процесуального закону. За справедливим твердженням О.А. Лейби, стихійно-ситуаційна нормотворча динаміка кримінального процесуального законодавства останніх років призвела до загострення тих нормативно-змістовних проблем, що п'ять років поспіль були «болючими» для правосудства, досі залишаються невіршеними, та породжує нові, що посилюють неузгодженість окремих структурних елементів кримінального процесуального законодавства або утворюють взаємну конфронтацію між деякими нормами; спричиняють помилки при встановленні структурних зв'язків із використанням бланкетних та відсильних норм; зумовлюють порушення законів логіки при конструюванні термінології і понятійно-категоріального апарату тощо [4, с. 18].

У контексті нестабільності кримінального процесуального законодавства та хронічної реформи кримінального процесу постає питання щодо концептуально обумовленої оптимальної моделі унормування суспільних відносин у сфері кримінального провадження.

Усвідомлення необхідності такого підходу стало приводом до прийняття парламентом 19 травня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» № 619-ІХ, автори якого констатували, що зміни, які вносяться до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення не завжди є корисними та необхідними, а також зауважили, що зміни до КК, КПК України та КУпАП повинні готуватись та обговорюватись із залученням фахівців-

науковців, практичних працівників та всієї юридичної громадськості України. Тільки наведення концептуальних засад таких змін, ґрунтовна, докладна аргументація їх доцільності, здатні сформувати підстави для впевненості, що подібні новації є корисними та необхідними [5].

Безперечно, що сам по собі концептуальний підхід до нормотворчої діяльності можна лише вітати, якби не одне важливе методологічне застереження: цей підхід не може бути ефективно реалізований без системного розроблення кримінально-правової політики, існування якої на сьогодні є скоріше теоретичною конструкцією, ніж констатацією факту за відсутності офіційних концепцій і стратегій, програм, які б визначали основні напрями та перспективи довготривалого, якісного та стабільного розвитку інститутів кримінальної юстиції.

Свого часу таким програмним документом стала вже згадана Концепція реформування кримінальної юстиції України (2008 р.), у якій було констатовано нагальну об'єктивну потребу у реформуванні системи кримінальної юстиції відповідно до цієї Концепції, що має ґрунтуватися на досягненнях і традиціях національного законодавства, європейських цінностях щодо захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина, положеннях міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Більшість положень цієї Концепції на цей час вже імплементовані у національне законодавство.

Так, прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс України; впроваджений інститут кримінальних проступків зі спрощеною формою кримінального провадження; переглянута роль прокурора у кримінальному провадженні; розпочала роботу система безоплатної правової допомоги; створений і почав функціонувати національний превентивний механізм, а також служба пробації; створений і функціонує спеціальний орган антикорупційних розслідувань та ін.

Разом з тим, з моменту початку реалізації згаданої Концепції пройшло більше тринадцяти років. Змінилися як внутрішньополітична, так і геополітична ситуація, що, безумовно, мало свій вплив і продовжує впливати зараз на процес розвитку кримінальної юстиції в Україні.

Кримінальна юстиція зіткнулася з новими викликами, практика застосування законодавства свідчить про наявність ряду системних проблем в процесуальному і інституціональному аспектах, Україна залишається серед лідерів за кількістю скарг проти неї в Європейському суді з прав людини, в тому числі – в аспекті реалізації кримінальною юстицією і системою органів правопорядку своїх функцій; законодавчі ініціативи в цій сфері почали стикатися з проблемою визнання їх такими, що не відповідають Конституції України, часто вони не мають системного і комплексного характеру та нерідко концептуально суперечать одна одній, як правило, не маючи

належного наукового і практичного обґрунтування, і, як наслідок, рівень довіри до кримінальної юстиції та системи органів правопорядку з боку громадськості продовжує бути критично низьким, а громадяни не відчують себе в безпеці.

Досвід проведення реформ у сфері кримінальної юстиції свідчить про те, що, по-перше, зміни повинні бути комплексними і мати достатні підстави; по-друге, по можливості, проводиться паралельно; по-третє, необхідними є чітко встановлені як часові рамки, з урахуванням усіх перехідних і адаптивних періодів, так і цілі, яких необхідно досягти у короткостроковій і довгостроковій перспективах.

Викладене засвідчує, що лише ґрунтовна розробка та визначення концептуальних основ може створити надійний фундамент ефективної та сталої моделі кримінального судочинства.

Список використаних джерел

1. Акімова Л.М. Аспекти реалізації засад антикорупційної політики. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 7 грудня 2018 року). Ч. 2. Київ, 2018. С. 19–22.

2. Стратегія реформування судочинства, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. *Верховна Рада України. Законодавство України*: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування : колективна монографія / за заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.

4. Лейба О.А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання : монографія. Харків: «Юрайт», 2018. 216 с.

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін (реєстр. № 2256 від 11.10.2019). *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2256&skl=10.

6. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. *Верховна Рада України. Законодавство України* : офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>.